

Over de grens van de vrijheid van meningsuiting

Theorie, rechtsvergelijking,
discriminatie, pornografie

vierde druk

Aernout J. Nieuwenhuis

Ars Aequi Libri
Nijmegen 2015

ISBN 978-90-6916-600-1
NUR 822

© 2015 Ars Aequi Libri, Nijmegen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Ars Aequi Juridische uitgeverij.

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 j° het Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp).

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de Stichting PRO (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp) te wenden. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich tot de uitgever te wenden.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is nagestreefd, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden auteur(s), redacteur(en) en uitgever(s) deswege geen aansprakelijkheid.

Omslagontwerp: Nicolette Schuurman

Voorwoord

Voorwoord bij de eerste druk

Dit boek is het resultaat van uitgebreid onderzoek. De laatste paar jaar verkeerde ik in de gelukkige positie dat te kunnen doen als KNAW-onderzoeker. De KNAW zij daarvoor dank.

Mr W.F. Korthals Altes, mw mr L.M. Mulder, drs Th. E. Rosier, prof. mr G.A.I. Schuijt, prof. R.A. Smolla, prof. mr E.W. Vierdag, prof. dr D. Voorhoof, dr G.J.M. van Wissen en mr J.L.W. Zuiddwijk waren zo vriendelijk een deel van de tekst van commentaar te voorzien of uitgebreid bepaalde problemen door te spreken. Redactionele ondersteuning mocht ik ontvangen van mw M.H.J. Kaandorp-Brockhoff.

De meeste dank gaat uit naar prof. mr J.M. de Meij. Zonder zijn bemoeienis was het onderzoek waarschijnlijk nooit van de grond gekomen. Bovendien heeft hij met enige regelmaat niet steeds even fraaie concepten van opmerkingen willen voorzien.

Al deze dankbetuigingen mogen niet verhullen dat de verantwoordelijkheid voor de tekst geheel bij de schrijver ligt. Het onderzoek ten behoeve van dit boek werd december 1996 afgesloten.

Amsterdam maart 1997

Voorwoord bij de vierde druk

Bij deze druk is de tekst wederom ingrijpend herzien. De rechtsontwikkeling van de afgelopen jaren is verwerkt: zowel de wijzigingen in de regelgeving als de nieuwe jurisprudentie. De aandacht voor discriminatoire uitlatingen wegens godsdienst is uitgebreid. Er is ook een aantal nieuwe inzichten toegevoegd. Tevens zijn grote delen van de tekst opnieuw geredigeerd. Dank gaat uit naar mevr. J. Evers voor haar werk aan de voetnoten en de literatuurlijst.

Het onderzoek ten behoeve van deze uitgave werd afgesloten in september 2014.

Amsterdam oktober 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inhoudsopgave	7
Gebruikte afkortingen	11
1. Inleiding	13
2. Rechtvaardiging en reikwijdte van de vrijheid van meningsuiting	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Menselijke waardigheid en zelfontplooiing	23
2.3 Waarheidsvinding en vooruitgang	26
2.4 Maatschappelijke functie	31
2.5 Democratie als rechtvaardiging	33
2.6 Rechtvaardiging en reikwijdte	37
2.7 Conclusie	40
3. Beperkingsgronden van de vrijheid van meningsuiting	43
3.1 Inleiding	43
3.2 Moraal als beperkingsgrond	45
3.3 Aanstoot en verontwaardiging als beperkingsgronden	49
3.4 Schade als beperkingsgrond	50
3.5 Utlatingen over personen	52
3.6 Democratie en beperkingen	54
3.7 Conclusie	57
4. Pornografie; racistische en andere discriminatoire uitlatingen	59
4.1 Inleiding	59
4.2 Pornografie	59
4.2.1 Omschrijving	59
4.2.2 Geschiedenis	60
4.2.3 Pornografie en rechtvaardigingen	61
4.2.4 Pornografie en beperkingsgronden	62
4.2.5 Onderzoek naar schadelijke effecten van pornografie	64
4.3 Racistische uitlatingen	66
4.3.1 Omschrijving	66
4.3.2 Geschiedenis	67
4.3.3 Racistische uitlatingen en rechtvaardigingen	68
4.3.4 Racistische uitlatingen en beperkingsgronden	69
4.3.5 Andere discriminatoire uitlatingen	72
4.4 Conclusie	74
5. Verenigde Staten	77
5.1 Inleiding	77
5.2 Vrijheid van meningsuiting	77
5.2.1 Geschiedenis vrijheid van meningsuiting	78
5.2.2 Rechtvaardiging	79
5.2.3 Reikwijdte	84

5.2.4	Beperkingsmogelijkheden	88
5.2.5	Conclusie vrijheid van meningsuiting	92
5.3	Pornografie	93
5.3.1	Geschiedenis	93
5.3.2	Geldend recht	96
5.3.3.	Kinderpornografie	98
5.3.4	Indecent materiaal	99
5.3.5	Bescherming van jeugdigen en de verschillende media	101
5.3.6	Beperkingsgronden	107
5.3.7	Kritiek	110
5.3.8	Conclusie pornografie	115
5.4	Racistische uitlatingen	116
5.4.1	Recht en discriminatie	117
5.4.2	Drie relevante grenzen aan de vrijheid van meningsuiting	118
5.4.2.1	Oproepen tot onwettige actie	118
5.4.2.2	Verontwaardiging en gekwetste gevoelens	121
5.4.2.3	Smaad en laster	123
5.4.2.4	Gewicht vrijheid van meningsuiting	125
5.4.3	Racistische uitlatingen en het First Amendment	126
5.4.4	Instemming en kritiek	130
5.4.5	Andere discriminatoire uitlatingen	136
5.4.6	Conclusie racistische uitlatingen	137
5.5	Conclusie VS	139
6.	Duitsland	141
6.1	Inleiding	141
6.2	Grondwettelijk waardenstelsel	141
6.2.1	Vrijheid van meningsuiting	145
6.2.2	Rechtvaardigingen	145
6.2.3	Reikwijdte	149
6.2.4	Beperkingsmogelijkheden	153
6.2.5	Conclusie vrijheid van meningsuiting	161
6.3	Pornografie	162
6.3.1	Geschiedenis	162
6.3.2	Naar de huidige regelgeving	164
6.3.3	Eenvoudige pornografie	165
6.3.4	Harde pornografie	166
6.3.5	Gewelddadig niet-pornografisch materiaal	169
6.3.6	Bescherming van de jeugd	170
6.3.7	Kritiek	175
6.3.8	Verhouding met de vrijheid van meningsuiting	178
6.3.9	Conclusie pornografie	181
6.4	Racistische en andere discriminatoire uitlatingen	181
6.4.1	Collectieve belediging	182
6.4.2	Bescherming tegen belasteren van de godsdienst	184
6.4.3	Racistische uitlatingen als opruiing	186
6.4.3.1	Aanwakkeren van haat (§ 130 lid 1 StGB)	187
6.4.3.2	Aanzetten tot rassenhaat en aantasten van de menselijke waardigheid (§ 130 lid 2 StGB)	191
6.4.3.3	Ontkenning Holocaust (§ 130 lid 3 StGB)	192
6.4.3.4	Vergoelijken naziregime (§130 lid 4 StGB)	193

6.4.4	Verbod van nazipropaganda	194
6.4.5	Bescherming jeugd	196
6.4.6	Kritiek	197
6.4.7	Verhouding met de uitingvrijheid	199
6.4.8	Conclusie racistische uitlatingen	201
6.5	Conclusie Duitsland	202
7.	Nederland	205
7.1	Inleiding	205
7.2	Vrijheid van meningsuiting	205
7.2.1	Geschiedenis	205
7.2.2	Grondwet van 1983	208
7.2.3	Rechtvaardiging	210
7.2.4	Reikwijdte	212
7.2.5	Beperkingsmogelijkheden	215
7.2.6	Afwegen door wetgever en rechter	217
7.2.7	Conclusie vrijheid van meningsuiting	222
7.3	Pornografie	223
7.3.1	Geschiedenis	223
7.3.2	Ontwikkeling jurisprudentie	225
7.3.3	Commissie-Melai	227
7.3.4	Wetswijziging 1985	229
7.3.5	Toepassing bepalingen	233
7.3.5.1	Kinderpornografie	234
7.3.6	Film, video, televisie, internet	239
7.3.7	Kritiek	242
7.3.8	Verhouding met vrijheid van meningsuiting	245
7.3.9	Conclusie pornografie	247
7.4	Discriminatoire uitlatingen	248
7.4.1	Geschiedenis van de artikelen 137c t/m e Sr	248
7.4.2	Latere wijzigingen	251
7.4.3	Enkele delictsbestanddelen	252
7.4.4	Aard veroordeelde uitlatingen	261
7.4.4.1	Godsdienst en levensovertuiging	271
7.4.5	Beperkingsgronden en kritiek	275
7.4.6	Verhouding met de vrijheid van meningsuiting	278
7.4.7	Conclusie racistische uitlatingen	285
7.5	Conclusie Nederland	286
8.	Internationaal recht	289
8.1	Inleiding	289
8.2	IVBPR	290
8.3	IVURD	292
8.3.1	De verdragsbepalingen	292
8.3.2	De Commissie voor de uitbanning van rassendiscriminatie	295
8.3.3	Verhouding met de vrijheid van meningsuiting	297
8.3.5	Andere discriminatoire uitlatingen	301
8.4	Pornografie in het internationale recht	301
8.5	Conclusie	302

9. Europa	305
9.1. Inleiding	305
9.2. EVRM	305
9.2.1. Art. 10 EVRM	306
9.2.2. Rechtvaardiging	307
9.2.3. Reikwijdte	309
9.2.4. Beperkingsstelsel	312
9.2.5. Clausulering	316
9.2.6. Appreciatiemarge	321
9.3. Artikel 10 EVRM en pornografie	322
9.3.1. Beperkingen en noodzakelijkheidstoets	323
9.3.2. Pornografie, beperkingsgronden, vrijheid van meningsuiting	326
9.3.3. Conclusie pornografie	328
9.4. Artikel 10 EVRM en discriminatoire uitlatingen	328
9.4.1. Racistische en anti-semitische uitlatingen	328
9.4.3. Beperking van discriminatoire uitlatingen over godsdienst en gelovigen	332
9.4.4. Andere discriminatoire uitlatingen	337
9.4.5. Verhouding met de vrijheid van meningsuiting	338
9.4.6. Conclusie discriminatoire uitlatingen	340
9.5. Europese Unie	340
9.6. Conclusie Europa	343
10. Conclusie	345
10.1 Vrijheid van meningsuiting in de verschillende rechtsstelsels	345
10.2 Een toetsingsmodel	349
10.3 Pornografie	354
10.4 Discriminatoire uitlatingen	356
10.4 Tot besluit	360
Personen- en zaaksregister	361
Jurisprudentieoverzicht	365
Literatuurlijst	381